

УДК 159.9.018.2:378-057.87

СВІТЛАНА БІЛОЗЕРСЬКА, СВІТЛАНА МАЩАК

м. Дрогобич

Lana_sun@meta.ua

СТАНОВЛЕННЯ СУБ'ЄКТНОЇ ПОЗИЦІЇ СТУДЕНТА ЯК УМОВА ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ САМОСВІДОМОСТІ

У статті проаналізовано процес становлення суб'єктної позиції майбутніх педагогів, як основного (інтегрального) компонента професійної самосвідомості. Охарактеризовано критерії, показники та стадії становлення суб'єктної позиції майбутнього фахівця, які дозволяють студентам стати активним учасником планування і реалізації своїх освітніх, життєвих та професійних траєкторій.

Ключові слова: суб'єктивність, суб'єктна позиція, професійна самосвідомість, особистісно-професійний розвиток, саморозвиток.

Пошук нової, більш ефективної системи підготовки майбутнього фахівця в освітньому просторі вищого навчального закладу вказує на необхідність аналізу змісту професійної освіти. Сутність даної проблеми полягає у тому, що під час навчання у вузі повинна бути належним рівнем сформована професійна самосвідомість, яка є тією точкою, де зосереджені основні протиріччя між існуючою практикою підготовки фахівця і його конкретною професійною діяльністю.

Теоретичний аналіз літератури та емпіричних даних дозволяє стверджувати, що найбільш значущими професійними якостями і вміннями студенти-педагоги вважають лише ті, які пов'язані з комунікативною й організаторською культурою педагога, тобто сферою міжособистісної взаємодії. Таким чином, професійний портрет вчителя очима студентів, в основному, відображає стереотипи масової свідомості про особливості педагогічної діяльності та не висвітлює належного ступеня особистісної, суб'єктної включеності майбутніх вчителів в процес власного особистісно-професійного становлення. Все це дає підстави стверджувати, що при сучасній організації вузівської підготовки у майбутніх учителів не формується необхідний рівень усвідомлення студентами себе як суб'єкта професійної педагогічної діяльності.

Саме тому, виняткового значення набуває дослідження процесу формування професійної самосвідомості, як професійно-зорієн-

тованого феномену, який забезпечує належну продуктивність освітнього процесу та становлення позиції активного суб'єкта, який самостійно приймає рішення відповідно до внутрішніх цінностей, мотивації, переконань, зокрема, у системі психолого-педагогічної освіти на етапі професійної підготовки у ВНЗ.

Сучасна вітчизняна психологія має достатню кількість досліджень, що аналізують різноманітні аспекти свідомості та самосвідомості як особливого психологічного феномену (Ф. Є. Василюк, В. П. Зінченко, Г. С. Костюк, Н. В. Кулагіна, С. Д. Максименко, А. К. Маркова, Л. М. Мітіна, О. М. Леонт'єв, Н. Ф. Наумова, С. Л. Рубінштейн, Ю. М. Швалб), як сутнісної характеристики процесу і змісту становлення особистості як суб'єкта професійної, зокрема, професійно-педагогічної і психологічної діяльності (Г. О. Балл, Ю. Г. Громико, Є. І. Ісаєв, Т. А. Казанцева, Т. В. Кудрявцев, Д. В. Оборіна, Ю. М. Олейнік, В. І. Слободчиков, Ю. М. Швалб).

Відповідно до твердження А. К. Маркової, професійна самосвідомість є комплексом уявлень людини про себе як про професіонала, цілісний образ себе як професіонала, система відносин до себе як до професіонала [5]. Аналізуючи рівні розвитку професійної самосвідомості Л. М. Мітіна зазначає, що високий рівень розвитку професійної самосвідомості студентів визначається тим, що цілісний «образ-Я» майбутнього професіонала вписується в загальну систему ціннісних орієнтацій людини, пов'язаних з усвідомленням

цілей своєї навчально-професійної діяльності та засобів, необхідних для їх конструктивного досягнення, високою ефективністю навчальної діяльності та задоволеністю її результатами. Низький рівень розвитку професійної самосвідомості студентів характеризується усвідомленням і самооцінкою «лише окремих властивостей і якостей, які складаються в недостатньо стійкий образ, що детермінують, як правило, неконструктивну поведінку» [7, 108] та малоефективну навчально-професійну діяльність і незадоволеність її результатом.

М. Й. Боришевський називає форму узагальненого уявлення людини про себе «образом Я» та зазначає, що він може набувати різної модальності: «Щоб збагнути винятково важливу роль самосвідомості... слід підкреслити, що предметом чи, точніше, об'єктом самосвідомості... є все ество людини, будь-які її сторони: це і усвідомлення, і оцінка свого тіла в цілому, його особливостей порівняно з тілесними характеристиками оточуючих людей, усвідомлення й оцінка... власних моральних якостей..., своїх ставлень, свого місця серед них – і так до нескінченності» [2].

Спираючись на дані визначення, професійну самосвідомість необхідно розглядати як особистісне утворення, розвиток якої здійснюється в суб'єктному просторі особистості. З іншої сторони, становлення суб'єктної позиції неможливо без усвідомлення студентом властивостей і особливостей власного Я, які є значущими для розвитку професійної самосвідомості та виступають необхідною умовою освоєння педагогічної діяльності.

Мета статті полягає в теоретичному аналізі підходів до визначення змісту суб'єктної позиції як основи розвитку професійної самосвідомості. Виходячи з поставленої мети, нами вирішувалися такі завдання: 1) аналіз суб'єктної складової професійної самосвідомості; 2) визначення поняття «суб'єктність вчителя»; 3) характеристика суб'єктних властивостей особистості майбутнього вчителя.

Зростаючі вимоги до ефективності діяльності вчителя обумовлюють важливість особистісно-професійного розвитку. За такого підходу на перший план виходить особистісний розвиток, тобто якісне перетворення всіх психічних сфер свідомості (фізичної, емо-

ційної, інтелектуальної, психологічної, соціальної, духовної), а не формування знань, умінь і навичок. «Справжній розвиток особистості, – як зазначає І. В. Вачков, – це, перш за все саморозвиток, який визначається не зовнішніми впливами, а внутрішньою позицією самої людини» [4, 47].

Від того, якою мірою майбутній педагог здатний осмислювати особливості своєї особистості та компетенції, свої мотиви та потреби, цінності та смисли професійної діяльності, залежать не тільки його професійна успішність, а й реалістичність життєвих цілей, продуктивність в побудові кар'єрних планів і їх реалізація. Завдяки розвиненій професійній самосвідомості майбутній педагог здатний усвідомлювати себе суб'єктом професійної діяльності, представником своєї професії.

В основі суб'єктності лежить ініціативно-творче начало, яке має екзистенціальне значення для людини, виступає умовою її життя. Особистість, будучи суб'єктом, з однієї сторони, прагне удосконалити себе, окреслити простір власного життя, створити свій унікальний життєвий світ, в якому свідомо поставлені цілі й життєві плани, вибудовано стратегію життя та створено умови для розвитку власної особистості, з другої – вона намагається протистояти тиску несприятливим соціальним, економічним та культурним чинникам тощо.

Розглядаючи суб'єктність у контексті особистісної свободи, Г. О. Балл пов'язує її з такими рівнями активності, в детермінації яких провідну роль відіграють внутрішні фактори особистості: ініціативний, вольовий, творчий, над ситуативний, самоуправління [1].

Суб'єктність є результатом розвитку самосвідомості, найвищим рівнем розвитку особистості, основою якого є усвідомлення індивідуальних відмінностей. Як інтегральна властивість особистості, вона наділяє людину такими якостями як: активність, відповідальність, самостійність, які роблять її здатною до втілення життєвих та професійних цілей, до переживань радості від успіху. У широкому сенсі суб'єкт розглядається як творець власного життя, розпорядник душевних і тілесних сил; здатний перетворювати власну

життєдіяльність у предмет практичного перетворення, адекватно оцінити себе та способи своєї діяльності, контролювати її хід і результати, змінювати її прийоми.

Л. М. Мітіна, вказує на той факт, що «становлення суб'єкта саморозвитку можливо тільки при наявності базової, фундаментальної умови – підвищення рівня самосвідомості. Тому реалізація будь-яких освітніх програм, що ставлять собі за мету особистісно-професійний розвиток, має на увазі спеціальну роботу з розвитку самосвідомості» [7, 72].

Сфокусувавши у полі нашого аналізу суб'єктну складову професійної самосвідомості та спираючись на вище зазначені теоретичні положення, ми спробуємо дати визначення поняття суб'єктності вчителя та проаналізувати деякі аспекти розвитку суб'єктних властивостей особистості майбутнього вчителя.

Суб'єктність дає можливість говорити про вчителя як особистість, яка здатна до самовизначення і свідомої саморегуляції своїх дій на основі внутрішньо виробленої професійної позиції. Це дає підстави визначити суб'єктність учителя як інтегральну якість його особистості і необхідну складову професійної самосвідомості, що проявляється у прагненні до самовизначення, саморозвитку, самонавчання, самодетермінації, саморегуляції та самовдосконалення у професійній діяльності.

Як важлива й основна характеристика особистості педагога-професіонала, суб'єктність відображає його активно-вибіркове, ініціативно-відповідальне, перетворювальне відношення до явищ професійно-педагогічної діяльності, самого себе, до світу і життя в цілому. Вона детермінує особливу форму активності, спрямовану на самоконтроль за особистісними проявами в різних ситуаціях професійної діяльності.

Суб'єктність безпосередньо пов'язана з такими психологічними механізмами особистісного розвитку, як індивідуалізація, самовизначення, креативність, самодетермінація, рефлексія. Саме вони забезпечують становлення суб'єктної позиції, що спонукає вчителя приймати відповідальність на себе, проявляти надситуативну активність, протистояти шаблонам і педагогічній рутині, ламаючи

стереотипи, критично ставитись до загальновідомих істин і прийнятих правил та норм, відстоювати власну творчу свободу й унікальність, займати відповідно до встановленого порядку речей власну позицію. Це дає змогу вчителю, залишаючись самим собою, переборювати як статусно-рольову й соціокультурну заданість, так і рівень психофізіологічної даності, мовби виходячи за її межі, що й становить сутнісну характеристику особистісного розвитку.

Якщо розглядати становлення суб'єктної позиції у студентському віці, то вона пов'язана із професійним самовизначенням, що є основним новоутворенням юнацького віку і забезпечує, спираючись на знання своїх особистісних особливостей, вибір майбутньої професії. У той же час дослідження вчених свідчать про неадекватну оцінку себе студентами-першокурсниками. Спірним залишається питання і про самостійне обрання юнаками майбутньої професійної діяльності. За даними їх досліджень, старшокласники не здатні здійснювати самостійний вибір, а якщо його й роблять, то під впливом соціальних умов, а не знання власної особистості. Перераховані вище проблеми професійного вибору, стосуються і вибору професії педагога, що не може не позначитися на розвитку професійної самосвідомості та суб'єктності у майбутніх фахівців. До цієї проблеми додається ще й те, що професійне навчання не націлено на розвиток самої особистості. Про це свідчать дослідження С. В. Васьковської, яка вивчала психологічні механізми і умови розвитку професійного самопізнання майбутнього вчителя і встановила, що для студентів 3 курсу характерна неадекватність пізнання професійних аспектів образу Я, вони не усвідомлюють власних труднощів, їх не турбують питання самовдосконалення [3].

Проблема пролягає у тому, що студенти в процесі навчання вивчають в основному спеціалізовані та природничі дисципліни і мало уваги приділяється їх психологічній підготовці. Таким чином, студенти-педагоги, знаходячись на етапі первинного професійного становлення, вже мають труднощі в розвитку професійної самосвідомості. До цього необхідно додати і те, що майбутні педагоги отримують

освіту в таких соціально-економічних умовах, в яких ще панує стереотипне уявлення про педагогічну діяльність, що нібито для профпридатності до цієї діяльності достатньо володіти професійними знаннями і обов'язково – відповідними особистісними якостями.

Відчуваючи вказані труднощі у розвитку професійної самосвідомості, ті ж студенти стикаються з проблемою вибору професійного майбутнього на старших курсах і побудовою професійної кар'єри після закінчення навчального закладу. Все вищесказане свідчить про те, що професійна самосвідомість, представляючи собою складний психічний процес, який вимагає з одного боку створення умов для ефективного її розвитку в процесі навчання, а з іншого боку, є особистісним утворенням, яке формується в навчально-професійній діяльності, потребує формування у студентів суб'єктної позиції, в процесі якої відбувається становлення власного «Я», самопізнання, рефлексії.

Загальновідомо, що позиція є відносно стабільним утворенням, проте вона може розвиватися і змінюватися з часом. Особливо це важливо на етапі професійного становлення у вищому навчальному закладі, коли відбувається усвідомлення основних професійних цінностей і сенсів майбутніх учителів, що дозволить розвиток і формування даної категорії в процесі навчально-професійної діяльності.

Професійну самосвідомість необхідно розглядати як складне, динамічне, особистісне утворення, що представляє собою єдність і взаємозв'язок функціональних (когнітивний, емоційний, мотиваційно-цільовий, операційний, духовний) і структурних (образи «Я-реальне», «Я-ідеальне (професійне)», «Я-майбутнє» (досягнення професіоналізму) та «Я-духовне») компонентів, розвиток і формування яких проявляється в поступовому усвідомленні себе суб'єктом майбутньої професійної діяльності.

Вказані структурні компоненти професійної самосвідомості дозволяють прослідкувати динаміку їх розвитку, яка обумовлена організацією освітнього процесу в професійному навчальному закладі і особистісними якостями та характеристиками самого студента. Розвиток компонентів професійної само-

свідомості здійснюється поетапно: на першому курсі це розвиток когнітивного компонента (знання студентів про свою професійну діяльність, уявлення про себе в контексті даної діяльності), на другому курсі навчання провідну роль відіграє емоційний компонент (забезпечує позитивне ставлення до себе, адекватну професійну самооцінку), в третьокурсників на перше місце виходить мотиваційно-цільовий компонент (характеризується наявністю мотиву до самоактуалізації, прагненням до саморозвитку), операційний та духовний компоненти займають центральне місце на старших курсах (виявляється в цілепокладанні, спрямованості в майбутнє, прийнятті відповідальності за реалізацію своїх цілей на себе). Завдяки формуванню та розвитку перерахованих компонентів професійної самосвідомості, майбутній педагог стає суб'єктом професійної діяльності.

Як бачимо, розвиток професійної самосвідомості, як особистісного утворення, здійснюється в суб'єктному просторі особистості. Останній включає в себе соціальну поведінку, вчинок, «Я-концепцію» та здатність до рефлексії, яка дозволяє заглиблюватись в себе, в свої переживання, усвідомлювати свої емоції не тільки як похідні від певних зовнішніх подій, а як стани власного Я. Суб'єктний простір впливає і на внутрішній простір особистості, що включає уявлення про світ і про себе, самоставлення, саморегуляцію, переживання різних подій, життєві плани особистості.

Становлення суб'єктної позиції, як складової професійної самосвідомості майбутнього вчителя, пов'язане передусім з особливостями реалізації його суб'єктної активності. Якщо суб'єктна позиція вчителя відображає спосіб його самореалізації, самоствердження і саморозвитку в умовах реальної педагогічної діяльності, то студент педагогічного навчального закладу лише опановує цю діяльність і застосовує та розвиває свою суб'єктну активність з метою особистісно-професійного саморозвитку в умовах навчально-професійної діяльності.

Студент – це суб'єкт, який, перш за все, здобуває вищу освіту. Тобто, об'єктом, на який спрямована його суб'єктна активність, виступає «освіта». Накопичений особистий

досвід, що формується в період студентства, система ціннісних орієнтацій особистості, життєва позиція, дозволяють студентів певною мірою проявити суб'єктну позицію стосовно пропонуванних умов освіти, відрефлексувати особистісний смисл освіти, здійснити суб'єктний вибір різних варіантів проходження освітніх маршрутів. На сьогоднішній день вузівська освіта сприяє цьому, адже вона значною мірою орієнтована на самоосвіту і в її організації переважають різні форми самостійної роботи студентів. Це, з одного боку, ініціює й розвиває суб'єктну складову позиції студента, а з іншого боку – для досягнення якісних освітніх результатів – припускає її обов'язкове включення.

Сформована суб'єктна позиція дозволяє студентам стати активними учасниками планування і реалізації своїх освітніх траєкторій, як в змістовному плані, так і в часовому аспекті. Освоєння майбутніми педагогами найважливіших компонентів професійної самосвідомості особистості: вміння цілепокладання, проектування і конструювання, вибір індивідуального стилю діяльності (спочатку навчальної, потім – трудової, професійної), становлення світогляду, саморефлексії, самооцінки і самоконтролю, дозволяє студентам стати активними учасниками (суб'єктами) процесів управління якістю освіти та оцінки отриманих результатів.

Для повноти розкриття змісту формування суб'єктної позиції студента, як основного (інтегрального) компонента професійної самосвідомості важливо вказати критерії, які дозволяють фіксувати і аналізувати її. Серед них основними є: усвідомлений вибір професії; прагнення до особистісної та професійної самореалізації; ставлення до себе як до суб'єкта власної життєдіяльності, суб'єктні зв'язки між студентами і викладачами, між студентом і навчальною групою; вміння самостійно ставити цілі, планувати і прогнозувати свою життєдіяльність; вміння контролювати, аналізувати і оцінювати себе, свою діяльність і поведінку; «вміння здійснювати корекцію своєї життєдіяльності; прагнення до самоосвіти, саморозвитку та самовиховання» [7, 76].

Отже, основними характеристики суб'єктної позиції є наступні: самосвідомість, яка

пов'язана з розумінням, змістом власного «образу Я», самопізнанням і самоконтролем, самооцінкою, яка дозволяє співвіднести «Я реальне» і «Я потенційне», самоактуалізацією, яка пов'язана із формуванням «Я-концепції», саморозвитком, який здійснює суб'єкт діяльності і який пов'язаний з розвитком певних ціннісно-значущих орієнтацій, сторін, якостей особистості та самоідентифікацією, яка пов'язана з ототожненням і з розотожненням себе з будь-якої роллю.

Виділення вказаних критеріїв та характеристик дозволяє визначити стадії становлення суб'єктної позиції майбутнього фахівця:

- нульова (об'єктна) стадія, на якій формуються навички самопізнання, розвиток рефлексії і емпатійної здатності, самовладання;
- об'єктно-суб'єктна стадія, передбачає оволодіння основами суб'єктної життєтворчості, методологією суб'єктного навчання, суб'єктної позиції, створюється інформаційно-суб'єктний фон, оволодіння цінностями і смислами навчально-освітньої діяльності, посилюється працездатність в особистісній та професійній самореалізації;
- суб'єктно-об'єктна стадія, передбачає готовність до самостійного вирішення завдань, перетворюючого ставлення до навчальної праці і життя, розвиток регулятивних механізмів поведінки та спілкування, індивідуальних способів творчого вираження, що розширюють пошук своєрідного почерку професійної діяльності;
- суб'єктна стадія – практична реалізація індивідуальних програм особистісно-професійного саморозвитку, здійснюється необхідна корекція самоаналізу навчально-професійних і життєвих досягнень, точок зростання, актуалізація потреби в самовдосконаленні.

Як бачимо, розвиток професійної самосвідомості студента здійснюється в культурному освітньому просторі вузу, за допомогою зовнішнього (діалогічного) спілкування і в суб'єктному просторі особистості, де важливо, щоб процес відображення зовнішнього простору у внутрішньому здійснюється завдяки розвиненій самосвідомості особистості.

Отже, розвиток професійної самосвідомості відбувається в результаті подолання

різноманітних труднощів, пошуків виходу з проблемних ситуацій, вирішення життєвих та професійних протиріч, здійснення особисто-професійних виборів. Серед найважливіших джерел розвитку самосвідомості студентів в першу чергу слід назвати формування у них суб'єктної позиції, в процесі якої відбувається становлення Я, набуття особистісних та професійних смислів і самопізнання. Сформована суб'єктна позиція студентів дозволяє оптимально організувати навчальний процес, грамотно керувати ним і добиватися успіхів. Ще раз відзначимо, що формування суб'єктної позиції студентів відіграє важливу роль у розвитку самосвідомості людини. Подальші дослідження будуть спрямовані на створення моделі та програми розвитку суб'єктної позиції майбутнього вчителя. Важливими залишаються і питання психологічного супроводу формування суб'єктної позиції студентів на етапі професіоналізації.

Список використаних джерел:

1. Балл Г. О. Інтегративно-особистісний підхід у психологічній науці та практиці / за ред. Г. О. Балла. К.-Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2012. 206 с.
2. Боришевський М. Й. Дорога до себе. Від основ суб'єктності до вершин духовності: монографія / М. Й. Боришевський. К.: Академвидав, 2010. 416 с.

3. Васильковская С. В. Психологическое консультирование: Ситуационные задачи / С. В. Васильковская, П. П. Горностай. К.: Вища школа, 1996. 192 с.
4. Вачков И. В. Сказкотерапия. Развитие самосознания через психологическую сказку / И. В. Вачков. М.: Ось-89, 2001. 320 с.
5. Маркова, А. К. Психология профессионализма / А. К. Маркова. М.: Международный гуманитарный фонд «Знание», 1996. 312 с.
6. Мартынова А. В. Факторы, влияющие на формирование профессионального самосознания студентов / А. В. Мартынова. СПб: Наука, 1999. 108 с.
7. Митина Л. М. Психология личностно-профессионального развития субъектов образования. М.; СПб.: Нестор-История, 2014. 376 с.
8. Ball H. O. Intehratelyvno-osobystisnyi pidkhid u psyhoholohichnyi nauitsi ta praktytsi / Editor H. O. Ball. K.-Kirovograd: Imeks-LTD, 2012. 206 s.
9. Boryshevskyy M. Y. Doroha do sebe. Vid osnov subyektivnosti do vershyn dukhovnosti: monograph / M. Y. Boryshevskyy. K.: Akademvydav, 2010. 416 s.
10. Vaskovskaya S. V. Psihologicheskoe konsultirovanie: Situacionnye zadachi / S. V. Vaskovskaya, P. P. Hornostay. K.: Vyscha Shkola, 1996. 192 s.
11. Vachkov I. V. Skazkotepriya. Razvitie samosoznaniya cherez psihologicheskuyu skazku / I. V. Vachkov. M.: Os-89, 2001. 320 s.
12. Markova, A. K. Psihologiya professionalizma / A. K. Markova. M.: Znanie International Humanitarian Fund, 1996. 312 c.
13. Martynova A. V. Faktory, vliyayushchie na formirovanie professionalnogo samosoznaniya studentov / A. V. Martynova. SPb: Nauka, 1999. 108 s.
14. Mityna L. M. Psihologia lichnostno-professionalnogo razvitiya subyektiv obrazovaniya. M.; SPb.: Nestor-Istoriya, 2014. 376 s.

SVITLANA BILOZERSKA, SVITLANA MASHAK
Drohobych

FORMATION OF THE STUDENT'S SUBJECTIVE POSITION AS A CONDITION FOR THE FORMATION AND DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL SELF-CONSCIOUSNESS

The state educational standard indicates that a graduate of the university must possess characteristics such as high level of professional education, highly developed intellect, creative potential, knowledge of the latest methods and technologies in the corresponding field of activity, the desire for self-education, skills of independent work, high adaptability. All these qualities are formed more successfully, if the student takes a subject position at the study, that is to say, is an active participant in the learning process. This position prompts the future teacher to take responsibility for himself, to exhibit super-saturation activity, to withstand patterns and pedagogical routine by breaking stereotypes, to critically apply to the well-known truths and accepted rules and norms, to defend own creative freedom and uniqueness, to hold own position in accordance with the established order of things. In turn, the formation of a subjective position is impossible without the student's awareness of the properties and peculiarities of his own selfhood, meaningful for professional activity and development of professional self-awareness, which is a prerequisite for the development of important spheres of activity. After all, the development of professional self-consciousness is carried out in the subjective space of personality.

Among the main criteria for the formation of the subject's position of students can be identified as follows: a conscious choice of profession; the desire for personal and professional self-realization; an attitude towards yourself as a subject of your own life, subjective relationships between students and teachers, between a student and a training group; the ability to independently set goals, plan and predict your livelihoods; ability to control, analyze and evaluate yourselves, your activities and behavior; ability to make corrections of your livelihoods; the desire for self-education and for self-development.

Mastering by future teachers the most important components of professional self-consciousness of the person: the ability to set up, graphics and designing, the choice of the individual style of his activity (first

educational, then – labor, professional), the formation of worldview, self-reflection, self-evaluation and self-control, allows students to become active participants (subjects) processes for managing the quality of education and evaluating the results.

Therefore, the development of professional self-consciousness occurs as a result of overcoming a variety of difficulties, finding a way out of problem situations, resolving life and professional contradictions, and implementing personal and professional elections. Among the most important sources of students' self-awareness development, first of all, should be the formation of a subjective position in them, in the process of which the formation of the Selfhood takes place, the acquisition of personal and professional meanings and self-knowledge.

Keywords: subjectivity, subject position, professional self-consciousness, person-professional development, self-development.

СВЕТЛАНА БИЛОЗЕРСКАЯ, СВЕТЛАНА МАЩАК
г. Дрогобич

СТАНОВЛЕНИЕ СУБЪЕКТНОЙ ПОЗИЦИИ СТУДЕНТА КАК УСЛОВИЕ ФОРМИРОВАНИЯ И РАЗВИТИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО САМОСОЗНАНИЯ

В статье проанализирован процесс становления субъектной позиции будущих педагогов, как основного (интегрального) компонента профессионального самосознания. Охарактеризованы критерии, показатели и стадии становления субъектной позиции будущего специалиста, которые позволяют студентам стать активным участником планирования и реализации своих образовательных, жизненных и профессиональных траекторий.

Ключевые слова: субъективность, субъектная позиция, профессиональное самосознание, личностно-профессиональное развитие, саморазвитие.

Стаття надійшла до редколегії 31.03.2018

УДК 159.923.2+17.022+378.016

ІГОР ГАЛЯН

м. Дрогобич

halyan@ukr.net

МІЖКУЛЬТУРНІ ЦІННОСТІ В СТРУКТУРІ ОСОБИСТОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ ТА УМОВИ ЇХ РОЗВИТКУ

У статті розкривається сутність міжкультурних цінностей та умови їх розвитку в старшокласників на уроках іноземної мови. Констатовано зумовленість міжкультурних ціннісних орієнтацій культурою соціуму і змістом освітньої діяльності, в яких акцентовано на особливостях менталітету представників цільової культури, манерах їх поведінки, традиціях і звичаях, а також творах художньої культури. Показано, що залучення до чужої культури мінімізує міжкультурні відмінності, сприяє накопиченню знань про різноманіття культур, формує адекватну оцінку ситуації спілкування, розвиває альтернативні комунікативні та поведінкові моделі.

Ключові слова: міжкультурні цінності, структура особистості, старшокласники, умови розвитку цінностей, психолінгвістика, комунікативні здібності.

Проблема дослідження цінностей та ціннісних орієнтацій завжди залишається актуальною з огляду на відсутність єдиного підходу до трактування таких базових понять, як «цінності», «ціннісні уявлення», «ціннісні орієнтації», з одного боку, та ті радикальні зміни в ціннісних орієнтаціях і вчинках людей, які спричинені політичною, економічною трансформацією будь якого суспільства, іншого.

Особливо сензитивними до змін є молоді люди, що перебувають на етапі життєвого та професійного вибору.

Серед суспільних інституцій школа є однією з тих, що забезпечують особистісне становлення людини. А тому, зазнаючи серйозних концептуальних змін, орієнтованих на розвиток компетенцій учнів, школа не повинна нехтувати ціннісно-смісловим компонентом.